

Ewa Stawinoga
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

**„О одиночество, ты всегда со мною...”¹
– przekleństwo samotności jako znamię losu i twórczości
Borysa Popławskiego**

(...) внутренняя драма его гораздо сложнее и глубже,
нежели печальная история «гуляки праздного» обычного типа²

Ему друзьями черви были книг,
забор и звезды, пение и пена.

Любил он снежный падающий цвет,
ночное завыванье парохода...
Он видел то, чего на свете нет³

Paul Tillich powiada, że „człowiek jest samotny, ponieważ jest człowiekiem”⁴ i dalej: „tylko ten, kto jest samotny, może twierdzić, że jest człowiekiem. Oto jest wielkość i brzemię człowieka”⁵. Przytoczona myśl wskazuje na konstytutywną cechę samotności, czyli jej ambiwalentność (tu: „wielkość i brzemię”), a przy tym uzmysławia, iż jest ona nieodzowną częścią człowieczeństwa. Oznacza to, że sa-

¹ Б. Поплавский, *Домой с небес*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Проза*, т. 2, Москва 2000, с. 339.

Skrócona wersja tekstu była przedstawiona na Międzynarodowej konferencji interdyscyplinarnej *Samotność – aspekty, konteksty, wymiary*, organizowanej przez Uniwersytet Gdański w dniach 16–17.10.2014.

² Г. Адамович, *Одиночество и свобода*, Санкт-Петербург 2002, с. 272.

³ А. Присманова, *Памяти Бориса Поплавского*, [в:] А. Присманова, *Тень и тело*, Париж 1937. Электронный ресурс: <http://www.rulit.net/books/ten-i-telo-sbornik-stihov-read-103523-1.html> (10.08.2014).

⁴ P. Tillich, *Osamotnienie i odosobnienie*, tłum. K. Mech, „Znak” 1991, nr 341 (4), s. 3.

⁵ Ibidem, s. 4.

motność została niejako wpisana w naturę człowieka i towarzyszy mu od samego początku, czyli od momentu stworzenia⁶. Pisze o tym m.in. Jan Paweł II w swoich katechezach poświęconych teologii ciała⁷. Jego zdaniem, doświadczenie pierwotnej samotności sprawiło, że Adam był w stanie uświadomić sobie swoją odmienność i wyższość nad innym żywymi stworzeniami, a co za tym idzie, samookreślić się, rozpoznać siebie jako osobę wyposażoną we własną podmiotowość⁸. Genezyjska samotność była zatem stanem pozytywnym. Jak zauważa papież-Polak, zawiera się w niej „zarówno samo-świadomość, jak i samo-stanowienie”⁹.

Współcześnie, co wynika chociażby z definicji leksykograficznych tego pojęcia, samotność kojarzy się w większości przypadków negatywnie. Jest określana jako zaburzenie psychiczne, choroba, izolacja, odrzucenie przez innych członków społeczności, alienacja i brak więzi oraz relacji z innymi¹⁰. Znacznie rzadziej mówi się o jej aspekcie pozytywnym. A przecież w niektórych przypadkach jest to pewien rodzaj działania ochronnego jednostki (np. odizolowanie chorego tak, aby nie zrobił krzywdy sobie i innym), próba obrony przed cierpieniem¹¹, a także „miejsce wyciszenia, zdystansowania się od świata oraz wolności wewnętrznej i wierności sobie”¹², czy wreszcie, parafrazując słowa Alfreda Łaszowskiego, najżyźniejsza gleba twórczości¹³, umożliwiająca genialnym artystom nie tylko powstanie wielkich dzieł, ale i ich własny rozwój wewnętrzny. Powyższe sformułowania świadczą o polisemantycznym charakterze fenomenu samotności. Pierwsze próby jego zdefiniowania podejmowano już w starożytnej myśli filozoficznej (Arystoteles, Seneka, Sokrates, Cynceron). Późniejsza refleksja również nie pozostawiała obojętna wobec

⁶ Pierwotnym stanem człowieka, jak zauważa Jan Wadowski, była wspólnota z Bogiem i drugim człowiekiem, który został naruszony w momencie grzechu pierworodnego, powodującego wejście w stan odosobnienia, rywalizacji i nieufności. Zob. J. Wadowski, *Samotność jako szansa – droga do doskonałości i spełnienia*, [w:] *Zrozumieć samotność. Studium interdyscyplinarne*, pod red. P. Domeckiego i W. Tyburskiego, Toruń 2006, s. 231.

⁷ Zob.: Jan Paweł II, *Mężczyznę i kobietę stworzył ich. Chrystus odwołuje się do „początku”*. *O Jana Pawła II teologii ciała*, Lublin 1981, s. 29 i inne.

⁸ Ibidem, s. 30–31.

⁹ Ibidem, s. 31.

¹⁰ Leksem *samotność* szczegółowym badaniom został poddany w pracy lubelskiego językoznawcy Katarzyny Sobstyl. Zob. K. Sobstyl, *Samotność i jej obrazy w języku*, Lublin 2013.

¹¹ Zdaniem Freuda, samotność, rozumiana jako pożądane osamotnienie, jest jednym ze sposobów uchronienia się przed cierpieniem, jakiego możemy doznać ze strony innych ludzi. Z. Freud, *Kultura jako źródło cierpień*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1995, s. 22.

¹² J. Wadowski, *Samotność jako szansa – droga do doskonałości i spełnienia*, ..., s. 238.

¹³ „Artyści znają wartość tego stanu odosobnienia, bo właśnie on wyzwala w nich niekiedy najsilniejsze dyspozycje twórcze. Samotność jest **najżyźniejszą glebą filozofii** (wyróżnienie E. S.). Bez niej nie powstało nic wielkiego”. A Łaszowski, *Obsesja samotności*, [w:] *Samotność i osamotnienie*, pod red. M. Szyszkowskiej, Warszawa 1988, s. 56.

tego zagadnienia¹⁴. Dziś w ślad za Mikołajem Bierdiajewem mówi się wręcz o samotności jako głównym problemie filozoficznym, a nawet o filozofii samotności, czy monoseologii, określanej przez Piotra Domerackiego jako nauka o samotności¹⁵. Filozofia nie jest jedyną dziedziną, która pyta o samotność. Wtórują jej teologia, psychologia, pedagogika, socjologia, gerontologia. W polu ich zainteresowania leży nie tylko samo pojęcie, ale również rodzaje i cechy samotności, pytania o jej przyczyny, skutki, sposoby zapobiegania jej następstwom, itd. Samotność to także jeden z przewodnich motywów literackich. Staje się ona najczęściej udziałem bożych wybrańców (Chrystus), ascetów (św. Aleksy), buntowników (Prometeusz, Antyгона) nieszczęśliwych kochanków (Werter), poetów (Gustaw z *Dziadów* Mickiewicza).

W ramach niniejszej pracy, będzie nas interesować samotność jako czynnik, który zdeterminował los i twórczość najjaśniejszej gwiazdy poetyckiej pierwszej fali emigracji rosyjskiej, jej „najsilniejszego głosu”¹⁶ – Borysa Popławskiego. Jest to postać niezwykła, wielowymiarowa i tajemnicza¹⁷, wymykająca się jednoznacznej ocenie¹⁸. Jedni widzieli w nim „nadzieję literatury rosyjskiej”¹⁹, eksperymenta-

¹⁴ Więcej na temat pojmowania fenomenu samotności na przestrzeni rozwoju myśli filozoficznej zob. T. Gadacz, *Wypisy z ksiąg filozoficznych. O samotności. O spotkaniu*, Kraków 1991; zob. także E. Dubas, *Edukacja dorosłych w sytuacji samotności i osamotnienia*, Łódź 200 (rozdział I Samotność i osamotnienie przedmiotem zainteresowań różnych dziedzin wiedzy. 1.1 Myśl filozoficzna), s. 16–30.

¹⁵ P. Domeracki, *Meandry filozofii samotności*, [w:] *Zrozumieć samotność...*, s. 16.

¹⁶ „Лучшее открытие, которое можно сделать в „Воле России”, – писал Георгий Адамович, – ... самый одаренный человек, самый сильный голос – бесспорно Борис Поплавский. От него позволено многого ждать”. Г. Адамович, *Литературные беседы*, «Звено», Париж 1928, № 4. Цит. по: А.Н. Богословский, *На пути у христианскому отрешению ... Биографический очерк и фрагменты из дневника Бориса Поплавского*, „Вестник русского христианского движения”, № 158, Париж–Нью-Йорк–Москва 1935. Электронный ресурс: http://krotov.info/spravki/history_bio/20_bio/1935_poplavsky.htm (31.07.2013).

¹⁷ „Но Поплавский был, действительно, исключителен и необыкновенен. Таких людей встречаешь всего несколько за целую жизнь – и забыть эти встречи нельзя”. Г. Адамович, *Памяти Поплавского*, [w:] *Борис Поплавский в оценках и воспоминаниях современников*, Санкт-Петербург 1993, с. 19.

¹⁸ Kontrowersje budzi nie tylko twórczość Popławskiego, ale również on sam, jego charakter, sposób bycia, a nawet jego śmierć. Według oficjalnych źródeł, poeta umarł w wyniku zażycia nadmiernej dawki zanieczyszczonych narkotyków. Podał mu je przypadkowy znajomy, pragnący sam zakończyć swój żywot. Są jednak i takie wersje, w których mówi się o celowym zabójstwie, samobójstwie Popławskiego, a nawet o mistyfikacji – o tym, że autor *Анны Бездарова* sfingował swoją śmierć by potem, pod imieniem tytułowego bohatera swojej powieści, wieść spokojny żywot na terenie Włoch i Belgii. Zob. więcej na ten temat А. Гольдштейн, *Расставание с Нарциссом: опыты поминальной риторики*, Москва 1997. Zob. także А. Гольдштейн, *Последний бой Поплавского*, [w:] <http://www.pergam-club.ru/book/2270> (22.07.2014).

¹⁹ Ю. Терапиано, *Встречи*, Нью-Йорк 1953, с. 113.

tora i reformatora w zakresie poetyki, nazywali go „samotną kometą-meteor”²⁰, talentem i oryginalnością wyprzedzającą swoją epokę. Drudzy – wytykali mu braki w warsztacie poetyckim i odmawiali miana poety²¹, nie szczędząc przykrych określeń: głupi poeta (Nabokow), literacki nieudacznik (Warszawski)²², poeta-pajac (Galcewa)²³. Wszyscy jednak, zarówno przyjaciele i badacze, byli zgodni co do tego, że Popławski, mimo cechującej go zewnętrznie otwartości²⁴, był indywidualnością skrytą, głęboko nieszczęśliwą i tragiczną²⁵:

А я по-прежнему киплю под страшным давлением, без темы, без аудитории, без жены, без страны, без друзей, и снова жизнь моя собирается куда-то в дорогу, возвращается в себя²⁶.

²⁰ Por.: С. Карлинский, *Чужестранная комета*, [w:] <http://poplavski.narod.ru/karlinsky.html> (18.07.2014).

²¹ „Поплавского не только последним певцом, но вообще поэтом – не считаю. У него была напевность, ничуть не лучше чем у Д. Ратгауза. Только Ратгауз брал у Фета, скажем, а Поплавский КРАЛ у раннего Блока и всегдашнего Пастернака. ПЛАГИАТ. Доказать – берусь”. М. Цветаева, *Иваску Ю. П. Письмо № 9 (Vanves (Seine) 65, Rue J.B. Potin 11-го Октября 1935 г.)*, [w:] http://www.tsvetayeva.com/letters/let_ivasku2.php (22.07.2014). Z kolei E. Gorny pisze: „Поплавский, конечно, не классик. В его стихах много банальности, декадентской вычурности, погрешностей против вкуса и языка. Есть удачные строки и строфы; стихотворений пять можно отобрать безупречных по технике и потрясающих своей выразительностью. [...] Поэзия Поплавского в большой степени строится на повторении и варьировании одних и тех же ритмов, символов, навязчивостей. Стихотворения часто кажутся парафразами друг друга или равно искаженными отражениями некоего запредельного видения. Е. Горный, *Поэзия как эмиграция: Борис Поплавский*, „Alma Mater” (Тарту) 1991, № 3 (5). Электронный ресурс: <http://www.zhurnal.ru/staff/gorny/texts/poplavski.html> (31.07.2013).

²² В. Варшавский, *О Поплавском*, [w:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 51

²³ Р. Гальцева, *Они его за муки полюбили*, „Новый мир” 1997, № 7, с. 219.

²⁴ Autorzy artykułów biograficznych i wspomnieniowych o poecie podkreślają, że był osobowością, wobec której nie dało się przejść obojętnie. Niestroniący od używek, wysportowany i inteligentny, uchodził za idola montparnasskiej bohemy i dobrego kompana podczas pijackich eskapad po nocnym Paryżu. Niedbały wygląd, nieobliczalność, milczenie lub nadmierne pobudzenie oraz jasnowidzenie, czyli kolejne typowe znaki firmowe poety, czyniły z niego współczesnego jurodivo-go (bożego szaleńca). Wzbudzał entuzjazm nie tylko swoją tężyzną fizyczną i muskulaturą, gołymi rękami łamiąc żelazne pręty, ale również błyskotliwością, talentem i czytaniem. Zawsze otoczony grupą wiernych wielbicieli wiódł ożywione filozoficzne i literackie dysputy. Zob. *Борис Поплавский в оценках...*, с. 19, 26, 87, 134 i inne.

²⁵ Zob. więcej na ten temat: *Литература русского зарубежья («первая волна» эмиграции: 1920–1940 годы): Учебное пособие в двух частях: Часть 2*, под ред. А.И. Смирновой, Волгоград 2004, с. 147. Zob. także E. Stawinoga, „Carewicz carstwa Montparnasse”: narkoman? Czy „paryski Dionizos w porwanych spodniach”? – *legenda Borysa Popławskiego*, „Slavia Orientalis” 2014, nr 2, s. 239–240.

²⁶ Cyt. za В. Варшавский, *О Поплавском*, ..., с. 48.

Zacytowane słowa poety można śmiało uznać za skrótowy obraz jego całego życia, które naznaczone było piętnem niezrozumienia²⁷ i przeraźliwej samotności:

Поплавскому трудно жилось. Он, по-видимому, был очень одинок, еще более одинок, чем предполагали его друзья²⁸;

Он одинок и вместе с тем он в тесноте группы друзей, почитающей себя элитой²⁹;

Тот Поплавский, которого когда-то мы знали, был эстетически презрительно одинок. Его пленило то, что он слышал и чего не слышали другие – нечеловеческая музыка искусства, особого, ревниво недоступного³⁰.

Samotność autora *Флагов* miała różne oblicza. My rozpatrzmy ją z trzech, w naszym przekonaniu, zasadniczych – w przypadku tego twórcy – wymiarach znaczeniowych. Chodzi mianowicie o samotność rozumianą jako osamotnienie, brak duchowej więzi (relacje rodzinne), jako wygnanie (los Popławskiego-emigranta) i odrzucenie (stosunki z pokoleniem „ojców” – decydentów w kwestiach wydawniczych) oraz odosobnienie i wyobcowanie (Popławski-artysta).

Źródła samotności rosyjskiego poety należy upatrywać w dzieciństwie, w jego domu rodzinnym. W jednym z listów do Jurija Iwaska opisuje go następująco:

Я происхождения сложного: русско-немецко-польско-литовского. Отец мой по образованию дирижер, полурусский, полулитовец. Занимался промышленными делами. Мать – из дворян. Жили богато, но детей притесняли и мучили, хотя ездили каждый год за границу и т.д. Дом был вроде тюрьмы, и эмиграция была для меня счастьем³¹.

To tragiczne wyznanie Popławskiego jest o tyle zaskakujące, że okres moskiewski na pierwszy rzut oka wydaje się bez troski, bezpieczny i spokojny. Rodzina żyje

²⁷ Siemion Karlinksky pisze, że większość ludzi mających styczność z Popławskim po prostu go nie znała, nie rozumiała i nie wiedziała, co z nim zrobić. Por. С. Карлинский, *Чужестранная ко-мета*. Электронный ресурс. Z kolei Gajto Gazdanow idzie o krok dalej twierdząc, że tak naprawdę nie było nikogo wśród jego bliskich, kto by go szczerze lubił. Por. Г. Газданов, *О Поплавском*, [w:] *Борис Поплавский в оценках...*, s. 59.

²⁸ Г. Адамович, *Одиночество и свобода*, ..., s. 276.

²⁹ Н. Бердяев, *По поводу «Дневников» Б. Поплавского*, [w:] Б.Ю. Поплавский, *Метафизический граммофон*, Санкт-Петербург 2010, s. 12.

³⁰ Ю. Фельзен, *Поплавский*, [w:] *Борис Поплавский в оценках...*, s. 140.

³¹ Б. Поплавский, *Ю. П. Иваску (Письмо от 19 ноября 1930)*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, Москва 2009, s. 480.

w dostatku, podróżuje za granicę, zaliczana jest do ówczesnej elity artystyczno-intelektualnej³², a dzieci znajdują się pod pieczą zagranicznych guwernerów. Mimo to poeta ma jak najgorsze zdanie o tym etapie swojego życia, określając go mianem „zatrutej młodości”, o której pragnie zapomnieć³³. Dom nazywa więzieniem, a matkę – życiową pomyłką³⁴. Wspomnienia i obraz rodzicielki w spuściznie rosyjskiego twórcy pojawiają się zaledwie kilkakrotnie i za każdym razem są negatywne i karykaturalne. W jego słowach wyczuwalne są żal, złość, nienawiść i pogarda: „По-скандалив из-за тарелок и прокляв меня родительским проклятием, мама ест, жрет, чавкая”³⁵. Popławski obwinił matkę – kobietę okrutną i apodyktyczną³⁶, w narkomanii i śmierci najstarszej siostry – Natalii³⁷. Dmitrij Tokariew dodaje, że chłodne relacje Borysa z matką doprowadziły również jego samego do przedwczesnego wkroczenia w dorosłość i ucieczki w świat używek (alkohol i narkotyki)³⁸. Jeżeli chodzi o stosunki z ojcem, należy je uznać za poprawne. W swoim paryskim dzienniku 1932 roku poeta wyznaje, że był on „najjaśniejszą stroną jego życia”³⁹. W istocie to Julian Ignatjewicz utrzymywał syna przez cały okres emigracyjny, jednak o wiele bardziej kluczowy wydaje się fakt, że ojciec pisarza nie przeczytał

³² Rodzice poety byli wykształconymi ludźmi. Oboje ukończyli moskiewskie konserwatorium – matka w klasie skrzypiec, ojciec (ulubiony uczeń Czajkowskiego) w klasie fortepianu. Ich moskiewski dom uchodził za salon artystyczno-literacki, gromadzący wielu znanych poetów i muzyków. Zob. Ю. Поплавский, *Борис Поплавский*, [w:] *Борис Поплавский в оценках...*, s. 78.

³³ Zob. wiersz pt. *Допотопный литературный ад* z cyklu *Дирижабль неизвестного направления*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Стихотворения*, т. 1, Москва 2009, s. 96.

³⁴ «Почему Наташа не познакомилась с мамой?» – «Это очень сложно» (...) Ты уже встретила с папой. Это я спокоен, ибо это самая светлая сторона моей жизни, но с мамой? Этой «ошибкой» моей жизни. Б. Поплавский, *Из дневника. 1932. Париж*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., s. 334.

³⁵ Zapis z dziennika poety (kwiecień 1934 roku). Cyt. za: Д. Токарев, *«Между Индией а Гегелем»*. *Творчество Бориса Поплавского в компаративной перспективе*, Москва 2011, s. 330. W innym miejscu poeta wspomina: „Грубая хамская брань с матерью из-за грошовой каши для немца”. Б. Поплавский, *Из дневника. 1933. Париж*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., s. 342.

³⁶ Zob. Е. Менегальдо, *Монпарнаса русского Орфей*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Стихотворения*, т. 1, ..., s. 11.

³⁷ Wspomina o tym Natalia Stolarowa – narzeczona Popławskiego Zob. *Ответы Н. И Столяровой на вопросы, заданные А. Н. Богословским*, [w:] Б. Поплавский, *Неизданное: Дневники, статьи, стихи, письма*, Москва 1996, s. 73. Zob. także Е. Менегальдо, *Монпарнаса русского Орфей*, [w:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Стихотворения*, т. 1, ..., s. 23

³⁸ „Обостренное чувство одиночества, переживания из-за отсутствия душевной близости с родителями (особенно с матерью) и, как следствие, раннее взросление, выразившееся, в частности, в приобретении некоторых вредных привычек (еще юношей он пробовал кокаин) – таковы особенности становления личности Поплавского”. Д. Токарев, *«Между Индией а Гегелем»...*, s. 55.

³⁹ Por. przypis 34 niniejszego tekstu.

żadnego jego utworu⁴⁰. Ich więź była zatem raczej powierzchowna. Ojciec ograniczył się jedynie do zaspokojenia minimalnych potrzeb materialnych syna, nie próbując nawiązać z nim głębszych relacji emocjonalnych. Reasumując tę część uwag, można stwierdzić, że głównym powodem samotności Popławskiego były tzw. przyczyny zewnętrzne – środowiskowe⁴¹, czyli otoczenie, w którym wyrósł. Osobowość poety ukształtowała się w domu bez żadnych więzi wspólnotowych i uczuciowych, gdzie panował emocjonalny i duchowy chłód, a dzieci traktowano instrumentalnie. Swoje „rodzinne piekiełko” pisarz opisuje m.in. w uznawanej przez krytyków za utwór autobiograficzny powieści *Домой с небес*: „Он – одиночка, вечно избиваемый полусумашедшими родителями, узкоплечий гимназист, рано научившийся пудриться, красть деньги, нюхать кокаин, молиться, рано ударившийся об лед жизни”⁴².

Nieszczęśliwe i samotne dzieciństwo, płytkie relacje, brak miłości i zrozumienia ze strony rodziców, a także kary cielesne zaważyły na całym dorosłym życiu Popławskiego, pozbawiając go nie tylko tzw. postawy zaufania, ale również wpuścując w liczne neurozy⁴³. Stąd, być może, późniejszy strach przed bliskością w relacjach z kobietami⁴⁴, nagłe wybuchy agresji i umiłowanie nocy. Trauma z dzieciństwa zasiała w poecie również wątpliwości co do tego, czy istnieją prawdziwa miłości i przyjaźń, przyczyniła się do odgradzenia się od świata zewnętrznego⁴⁵, czego najlepszym przykładem są pamiętne czarne okulary, których nigdy nie zdejmował, chowając się za nimi w obawie przed krzywdą ze strony otoczenia.

Kolejną część naszych rozważań rozpoczniemy od cytatu. Wokulski – główny bohater *Lalki* Bolesława Prusa powiada: „(...) najgorszą samotnością nie jest ta, która otacza człowieka, ale ta pustka w nim samym, kiedy z kraju nie wyniósł

⁴⁰ Zob.: В. Варшавский, *О Поплавском*, ..., с. 35.

⁴¹ Taką kwalifikację samotności stosuje Elżbieta Dubas, wyróżniając jej przyczyny zewnętrzne – cywilizacyjne, zewnętrzne – środowiskowe, wewnętrzne – osobowościowe i przyczyny ontologiczne. Zob. E. Dubas, *Samotność – uniwersalny „temat” życia ludzkiego i wychowania*, [w:] *Zrozumieć samotność*..., s. 332–334.

⁴² Б. Поплавский, *Домой с небес*, ..., с. 358.

⁴³ Por.: Е. Менегальдо, *Монпарнаса русского Орфей*, ..., с. 49.

⁴⁴ Relacje Popławskiego z kobietami były niezwykle złożone, uwikłane w metafizyczne niuansy. Dość szczegółowo omawia tę kwestię autor pierwszej monografii o poecie – Hélène Menegaldo. E. Менегальдо, *Поэтическая вселенная Бориса Поплавского*, Санкт-Петербург 2007, с. 188–212. Zob. także Д. Токарев, «Между Индией и Гегелем»..., с. 142, 158, 199; Н.В. Николаенко, *К истории эмиграции из Крыма. Поэзия и философия Б. Поплавского (1920–1935 гг.)*, „Таврійські студії” 2011, № 1. Электронный ресурс: <http://ts.uncat.crimea.ua/pdf/18.pdf> (05.08.2014); Э. Райс, *О Борисе Поплавском*, [в:] *Дальние берега: Портреты писателей эмиграции*, состав и коммент. В. Крейд, Москва 1994. Электронный ресурс: http://az.lib.ru/p/poplawskij_b_j/text_0100.shtml (20.08.2014)).

⁴⁵ Por.: Н. Татищев, *Поэт в изгнании*, [в:] *Борис Поплавский в оценках*..., с. 102.

ani cieplejszego spojrzenia, ani serdecznego słówka, ani nawet iskry nadziei⁴⁶. Tego typu samotność stała się również udziałem Popławskiego. Poeta wyemigrował z Moskwy latem 1918 roku na fali wojny domowej (1917–1923) i zanim na stałe osiedlił się w Paryżu (od maja 1921 r.), jakiś czas mieszkał na południu Rosji (Jafta, Noworosyjsk, Jekaterynodar, Rostów nad Donem i in.), później w Konstantynopolu (od marca do lata 1920 r; od grudnia 1920 do maja 1921) i Berlinie (kilka miesięcy 1922 r.). Bezdomność i samotność autora *Флагов* była zatem podwójna. Po pierwsze, ze względu na wspomniany już chłód domu rodzinnego, po drugie, w związku z przymusowym wyjazdem za granicę. Prawdą jest, że jego początkowy stosunek do emigracji był bardzo entuzjastyczny, o czym świadczy cytowany już list do Iwaska. Postawa młodego Popławskiego zbytnio nie dziwi, ponieważ Rosja lat dziecięcych kojarzy mu się przede wszystkim z koszmarem domu rodzinnego i znieawidzoną matką⁴⁷. W jego twórczości słychać jednak czasami echo tęsknoty za utraconą Ojczyzną, co Bierdiajew tłumaczy „rosyjskością”⁴⁸, która cechuje poetę:

Боже мой, как пронзали мне сердце старые довоенные вальсы из немецких опереток, под которые я так тосковал гимназистом на бульварах и катках, совершенно одинокий, слабый, плохо одетый, лишенный знакомых⁴⁹.

Myśliciel i filozof akcentuje jednocześnie internacjonalność⁵⁰ Popławskiego, a Gieorgij Adamowicz nazywa go wprost „dzieckiem Zachodu”, które zostało wychowane i ukształtowane właśnie we Francji:

Поплавский был не только сыном этих десятилетий, но и детищем Запада, – по своей оторванности от России, по навязанному ему судьбой эмигрантски-парижскому положению. Для него Артур Рембо был по меньшей мере столь же дорог и близок, как и Пушкин, – потому что он во Франции вырос, во Франции сложился и ее влияниями был пронизан⁵¹.

⁴⁶ B. Prus, *Lalka*, t. 1, Warszawa 1954, s. 37.

⁴⁷ Matka Popławskiego i jego starszy brat Wsiewołod przybyli do Francji w roku 1922, a więc różnie niż pisarz. i Julian Ignatiewicz. Zob. E. Менегальдо, *Монтарнаса русского Орфей*, ..., s. 23.

⁴⁸ Н. Бердяев, *По поводу «Дневников» Б. Поплавского*, ..., s. 12.

⁴⁹ Б. Поплавский, *Аполлон Безобразов*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Проза*, т. 2, ..., s. 171.

⁵⁰ Por. Н. Бердяев, *По поводу «Дневников» Б. Поплавского*, ..., s. 13. Popławski jako dziecko wiele podróżował, mieszkał we Włoszech, Szwajcarii. Ojciec poety twierdził nawet, że w związku z licznymi wożazami zapomniał on język ojczysty i dlatego, mieszkając jeszcze w Moskwie, uczęszczał do francuskiego liceum. Zob. Ю. Поплавский, *Борис Поплавский*, ..., s. 78.

⁵¹ Г. Адамович, *Памяти Поплавского*, ..., s. 21.

Z kolei Dmitrij Swiatopołk-Mirskij dodaje, że to pierwszy emigracyjny pisarz żyjący zagraniczną rzeczywistością, a nie wspomnieniami o Rosji⁵². Sam autor *Домой с небес* czuł się niewątpliwie obywatelem Francji, a swoim domem nazywał jedną z dzielnic Paryża – Montparnasse⁵³, nosząc dumne miano Orfeusza⁵⁴ i carewicza carstwa Montparnasse („царства монтпарнасского царевич”⁵⁵). Z uwagi na ogromną fascynację Popławskiego ojczyzną Verlaine’a i jej literaturą zaliczono go nawet w poczet francuskich twórców⁵⁶. Należy jednak podkreślić, że nie należał on do żadnego francuskiego stowarzyszenia literackiego oraz nie znał i nie utrzymał kontaktów z żadnym współczesnym francuskim literatem⁵⁷.

Miłość do Francji, do jego nowej matki, okazała się jednak nieodwzajemniona. Francja przyjęła rosyjskiego poetę chłodno – trafił tu na mur obojętności, a przede wszystkim do piekła materialnej nędzy, dołączając do innych przedstawicieli pokolenia

обездоленных, надломленных, приведенных к молчанию, всего лишенных, бездомных, нищих, бесправных и потому – полуобразованных поэтов, схвативших кто что мог среди гражданской войны, голода, первых репрессий, бегства (...) не успевших прочитать нужных книг, продумать себя, организовать себя (...) вышедших из катастрофы голыми, наверстывающих кто как мог все то, что было им упущено, но не навеставших потерянных лет⁵⁸.

Początkowe szczęście, jakim poeta nazywa życie emigracyjne, okazuje się w istocie „złowieszczym, nędnym rajem”⁵⁹. Popławski-wygnaniec, podobnie jak

⁵² Пор.: Д. Святополк-Мирский, *Заметки об эмигрантской литературе*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 166.

⁵³ Nikołaј Ocup, dzielący zachwyty Popławskiego tą maleńką dzielnicą Paryża, nazywa ją „мифологическим священным «пупом земли», где сходились ад, земля и небо”. Cyt. za: В. Варшавский, *Монпарнасские разговоры*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 57.

⁵⁴ Пор. В. Варшавский, *Монпарнасские разговоры, ...*, с. 53.

⁵⁵ Ibidem, с. 53.

⁵⁶ „Поплавский [...] в известном смысле очень хороший французский поэт, которого относят к русской литературе главным образом только потому, что он писал по-русски”. S. Karliński, *The Alien Comet*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений. Т 1. Флаги*, под ред. С. Карлинского, А. Олкотта, Berkeley 1980, р. IX–XII. Цит. по В. Варшавский, *Незамеченное поколение*, Москва 2010, с. 150.

⁵⁷ Zob.: В. Варшавский, *О Поплавском, ...*, с. 37.

⁵⁸ Н. Берберова, *Курсив мой*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 30.

⁵⁹ Пор.: „Я недавно приехал и только что расстался с семьей. Я сутулился, и вся моя внешность носила выражение какой-то трансцендентной униженности, которую я не мог сбросить с себя, как накожную болезнь. (...) Тогда начался некий зловещий нищий рай, приведший меня и еще нескольких к безумному страху потерять то подземное черное солнце, которое, как бесплодный Сет, освещало его. Моя слабая душа искала защиты”. Б. Поплавский, *Аполлон Безобразов, ...*, с. 12.

bohater jego powieści – Apollon Biezobrazow, cierpi fizycznie i duchowo. Zamknięty w emigracyjnym getcie⁶⁰, bez środków do życia, dzieli los innych, podobnych do niego „żywych trupów”⁶¹, wiodących „bezdomne życie w kawiarni”⁶², wałęsających się po nocnym Paryżu w poszukiwaniu wrażeń, inspiracji, a czasem też jedzenia i noclegu. Dzienniki poety, w których opisuje swoją codzienną tułaczę egzystencję, porażają naturalizmem. Wyłaniający się z ich kart Popławski przypomina bardziej kłoszarda niż utalentowanego twórcę. Jak wspomina Andriej Siedych, jedynym majątkiem autora *Automatycznych wierszy* była niejednokrotnie „пара худых штанов и рваная фуфайка на смуглом теле”⁶³. Nazwano go „najbardziej emigracyjnym spośród emigracyjnych poetów”⁶⁴, gdyż mało kto tak silnie odczuwał pustkę i samotność:

Все братья, все дети, всюду семья, и нигде нет дома, чтобы отдышаться, отогреться, всюду ледяная ночь боли и слабое дыхание только, чтобы отогреть ледяные горы, дома, моря⁶⁵.

„Rosyjski Rimbaud”⁶⁶ długo szukał swojego miejsca w paryskim świecie sztuki, jednak, jak podkreśla cytowany już Adamowicz, nie udało mu się tego uczynić „(...) неуравновешенный по природе, метался, не зная, куда пристать”⁶⁷. Konsekwencją było to, iż był obcy wśród swoich, tzn. w kręgu rosyjskiej diaspory w Paryżu⁶⁸ i nieznyany bliskim jego duszy i poglądom francuskim „wyklętym poetom”⁶⁹. I to właśnie owa „obcość”, a także obojętność, odrzucenie i wzgarda ze strony starszego pokolenia emigrantów okazała się dla autora *Wierszy automatycz-*

⁶⁰ Por.: В. Варшавский, *Незамеченное поколение*, с. 161.

⁶¹ Jest to określenie W. Warszawskiego. Zob. В. Варшавский, *О Поплавском...*, с. 38.

⁶² Zob.: И. Зданевич, *Борис Поплавский*, „Синаксис” 1986, № 16, с. 167. W wierszu *Снова венке из воска* (1931–34) z cyklu *Снежный час* Popławski pisze: „Я не участвую, не существую в мире / Живу в кафе, как пьяницы живут”. Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Стихотворения*, т. 1, ..., с. 270.

⁶³ А. Седых, *Монпарнасские тени*, [в:] *Борис Поплавский в оценках*, ..., с. 86.

⁶⁴ В. Варшавский, *Незамеченное поколение*, ..., с. 161.

⁶⁵ Por.: Б. Поплавский, *Дневники*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., с. 324.

⁶⁶ Zob.: Ю. Иваск, *Возрождение Бориса Поплавского (1903–1935)*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 160.

⁶⁷ Г. Адамович, *Памяти Поплавского*, ..., с. 21.

⁶⁸ Niokołaj Tatiszczew pisze, że Popławski „очутившись на чужой земле, не только не сумел на ней унижиться, но отталкивался и от своих собратьев по несчастью, но более удачливых – от тех, кого печатают журналы, от умеющих приспособляться деловых людей”. Н. Татищев, *Поэт в изгнании*, ..., с. 102.

⁶⁹ Na związek Popławskiego z *poètes maudits* wskazywał m.in. książkę Dmitrij Swiatopołk-Mirskij (Дмитрий Святополк-Мирский). Por. В. Варшавский, *О Поплавском*, ..., с. 36.

nych i innych „młodych”, nazwanych przez Władimira Warszawskiego „straconym pokoleniem”, gorsza od biednego losu wygnańca: „Еще страшнее бедности была отверженность. У молодых монпарнасских писателей не было места в общем мире”⁷⁰. Wykluczeni poza nawias łańcucha pokoleniowego Popławski i jemu podobni żyli obok, poza historią, nie chcąc i nie mogąc pisać na tematy bliskie ich poprzednikom⁷¹, o czym „rosyjski Proust”⁷² mówił otwarcie, przysparzając sobie wrogów:

Новая эмигрантская литература, та, что сложилась в изгнании, честно сознается, что ничего иного не знает и что ее лучшие годы, годы наиболее интенсивного отзвука на окружающее, проходят здесь в Париже. Не Россия и не Франция, а Париж (...) ее родина, с какой-то только отдаленной проекцией на русскую бесконечность⁷³.

Popławski rościł sobie również prawo do pisania „o czym chce i jak chce”⁷⁴, wzywając „młodych” do buntu i wojny z „ojcami”: „Нужно бороться, может быть, даже некультурными средствами, нужно среди грохота кричать о своем”⁷⁵. Ci zaś podobnych wypowiedzi nigdy mu nie wybaczyli i chociaż miał swoje przysłowiowe pięć minut sławy⁷⁶ i sprzyjali mu szanowani w ówczesnym środowisku literackim pisarze (D. Mierieżkowskij, Z. Gippius, I. Bunin, G. Iwanow, G. Adamowicz, I. Zdaniewicz), to mimo wszystko pozostał twórcą „niszowym”⁷⁷. Grzegorz Ojcewicz twierdzi, że autora *Флагов* nie chciano drukować, gdyż swoim talentem

⁷⁰ В. Варшавский, *Монпарнасские разговоры*, ..., с. 54.

⁷¹ „Молодые таких книг писать не могли – прежнего русского быта они не знали. Только от старших они слышали рассказы о жизни в разрушенной революцией родимой Трое, гибель которой они видели детьми. Их эмигрантский опыт был другим, чем опыт отцов. Они не участвовали в круговой поруке общеэмигрантских воспоминаний”. В. Варшавский, *Незамеченное поколение*, ..., с. 148.

⁷² Popławski był wielbicielem twórczości Prousta i sam siebie nazywał „rosyjskim Proustem”. Zob. И Одоевцева, *Борис Поплавский*, ..., с. 74.

⁷³ Б. Поплавский, *Вокруг «Чисел»*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., с. 125.

⁷⁴ Ср.: *Комментарии. Статьи. Рецензии. Заметки*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., с. 554.

⁷⁵ Б. Поплавский, *О смерти и жалости в «Числах»*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., с. 66.

⁷⁶ Krótkotrwała hossa poety rozpoczęła się w roku 1928, gdy na łamach liczących się periodyków pojawiały się jego utwory, a on sam stał się częstym i znaczącym bywalcem salonów literackich. Zob. więcej na ten temat: E. Stawinoga, „*Carewicz carstwa Montparnasse*”..., s. 238–240.

⁷⁷ Za życia poety wydany został tylko jeden zbiorek poetycki – *Флаги* (1931), który całkowicie sfinansowała bogata paryżanka – Lidia Pumianskaja. Zob. E. Менегальдо, *Монпарнаса русского Орфей*, ..., с. 41. Pozostałe dzieła autora długie lata czekały, aby ujrzeć światło dzienne. Zob. więcej na ten temat: E. Stawinoga, „*Carewicz carstwa Montparnasse*”..., s. 245–246.

zagroził starszemu pokoleniu⁷⁸. Wydaje się to mało prawdopodobne, ponieważ od samego początku poddawano w wątpliwość jego zdolności poetyckie i prozatorskie⁷⁹. Naszym zdaniem, chodziło tu raczej o zwyczajny odwet. W Popławskim chciano zdusić jego pisarską butę, dumę, jego poczucie wyższości⁸⁰, co zresztą w końcu się udało. Stała krytyka, odrzucenie i pozbawienie go możliwości realizowania się na niwie twórczej sprawiły, że poeta ostatecznie się poddał, nie widząc sensu dalszej egzystencji, bowiem, jak pisze Gajto Gazdanow:

у него в жизни не было ничего, кроме искусства и холодного, невысказываемого понимания того, что это никому не нужно. Но вне искусства он не мог жить. И когда оно стало окончательно бессмысленно и невозможно, он умер⁸¹.

„Wielcy ludzie są samotni”⁸² – odnotował w swoim dzienniku Popławski. Przechodzimy tym samym do ostatniego rodzaju samotności, wyodrębnionego przez nas na początku artykułu, związanego z działalnością artystyczną rosyjskiego poety.

Autor *Флагов* był zdania, że względem sztuki nie można iść na żadne ustępstwa, twórca winien poświęcić się swemu dziełu całkowicie, nawet kosztem zdrowia i wygod. Dlatego z pełną świadomością i wynikającymi z tego konsekwencjami wybrał los nędzarza⁸³: „Жил так, как следовало жить гению – творя, мысля, учась, работая над собой”⁸⁴ – pisze jego przyjaciel – Emmanuel Rais. Z kolei

⁷⁸ Por.: wywiad z Grzegorzem Ojcewiczem udzielony Ewie Zdrojkowskiej w audycji *Rozmówki – polsko-polskie* nadawanej na antenie Radia Olsztyn z dn. 07.12.2009.

⁷⁹ „Рецензенты постоянно указывали на формальные недостатки им написанного, на множество неудачных выражений и неправильных оборотов”. В. Варшавский, *О Поплавском*, ..., с. 51.

⁸⁰ „Смирившись с безызвестностью, ограничив круг общения, сведя бытовые вопросы к минимуму, он не пожелал смирить гордыню”. Н.В. Николаенко, *К истории эмиграции из Крыма...* Электронный ресурс

⁸¹ Г. Газданов, *О Поплавском*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 60.

⁸² Рог. Б. Поплавский, *Дневники*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Статьи. Дневники. Письма*, т. 3, ..., с. 229.

⁸³ Oświadczając się swojej narzeczonej – Natalii Stolarowej powiedział: „Денег у меня не будет никогда, я обречен на нищету, но свободой не поступлюсь”. *Ответы Н.И. Столяровой...*, с. 75–76. Z kolei w powieści *Домой с небес* Oleg, czyli alter ego poety, przyznaje, że raczej nie umiałby żyć inaczej, tzn. w bogactwie i sławie: „Подумай только: «выдержал ли бы твой дух иную судьбу, иную жизнь, построенную не на сплошном отказе от воплощения, проявления-реализации, не на шомаже, непечатаности, счастье, деньгах и власти? (...) Если бы революции не случилось, ты был бы сейчас, в тридцать один год, старый, растрченный, изюбившийся, исписавшийся человек, и ничего не было бы в тебе (...) угодного Богу (...) Ободришь, лохматый, матерый лев ... Они расплатятся, твои враги, (...) за свое презрение к ослепительно высокой тревожной буре духа, которая так близко пронеслась мимо них (...)”. Б. Поплавский, *Домой с небес*, ..., с. 428–429.

⁸⁴ Э. Райс, *О Борисе Поплавском*, ..., Электронный ресурс.

w sztuce teatralnej pt. *Я жив*, poświęconej życiu i twórczości Popławskiego, z ust jednej z postaci – alter ego poety, pada następująca kwestia:

Был (Popławski – E.S.) в другом измерении. Писал для себя. Писал, что хотел. Ради этого голодал, носил рвань и спал на лавочках (...) Взял себе роль мученика во имя искусства. Ел бутерброды, ходил в старом пиджаке, штаны в библиотеке просиживал, вместо того, чтобы делом заниматься⁸⁵.

Poeta nie wyobrażał sobie bowiem, że można być pomywaczem czy taksówkarzem⁸⁶ i jednocześnie artystą. Dlatego, mimo straszliwej nędzy, nie podjął się żadnej stałej pracy zarobkowej. Całe dni i noce przeznaczal na doskonalenie siebie, swojego ducha⁸⁷ i warsztatu⁸⁸, ciągle poprawiając i ulepszając powstałe już utwory⁸⁹. Ponadto nieustannie się kształcił: zgłębiał filozofię, teozofię, historię religii, mistycyzm, uczył się malarstwa, boksował i medytował, hołdując zasadzie: „Начало и конец мудрости – это познать самого себя, свое сознание и подсознание”⁹⁰.

Popławski to niewątpliwie artysta wyjątkowy. Cytowany już E. Rais wspomina, że najbardziej charakterystyczną cechą jego natury była bijąca od niego genialność⁹¹. Sam autor *Wierszy automatycznych* również uważał się za człowieka utalentowanego, a nawet wybitnego. We wstępie do paryskiego dziennika 1928 roku pisze:

Духовно я умный, самый блестящий и самый прозорливый обитатель Земли. Религиозные, то есть метафизические способности мои – гениальны, к поэзии я способен на уровне великих поэтов, к живописи – несомненно. Кроме того, необычайно музыкален. Из всего следует, что я являюсь человеком наи-

⁸⁵ Л. Агулянский, *Я жив*, автор идеи Д. Тухманов, 2010, с. 11, [В] : <http://www.agulansky.com/index.php/2012-06-12-13-15-14/item/79-леон-агулянский-я-жив> (10.06.2014).

⁸⁶ W ten sposób zarabkowała większa część pisarzy i poetów „młodego pokolenia”, np. Gazdnow. Zob. В. Варшавский, *Незамеченное поколение*, ..., с. 147.

⁸⁷ Nikołajenko pisze, że drogę życiową poety można określić jako „напряженная жизнь духа”. Н.В. Николаенко, *К истории эмиграции из Крыма...* Электронный ресурс.

⁸⁸ Popławski był niezwykle wymagający wobec swoich utworów. Jego najbliższy przyjaciel – Nikołaj Tatiszczew wspomina: „Он знал себе цену и, в то же время, был беспощаден в оценке своих стихов”. Н. Татищев, *Борис Поплавский – поэт самопознания*, [в:] *Борис Поплавский в оценках...*, с. 111.

⁸⁹ „(...) по свидетельству Н. Татищева, Поплавский (...) перерабатывал и исправлял себя годами, а иные стихотворения переписывал до сорока раз (...)”. Е. Менегальдо, *Борис Поплавский – от футуризма к сюрреализму*, [в:] Б. Поплавский, *Автоматические стихи*, Москва 1999, с. 23.

⁹⁰ Сут. за: по Н. Татищев, *Борис Поплавский – поэт самопознания*, ..., с. 112.

⁹¹ Рог.: „Но отличительным свойством его природы былв разрывающая все преграды, безудержно и непрерывно прущая из него гениальность”. Э. Райс, *О Борисе Поплавском*, ..., Электронный ресурс.

более близким к гениальности из кого бы то ни было из моих современников, мне надоело писать⁹².

Podkreślana przez Raisa genialność, a także dalekowzroczność i wizjonerstwo⁹³ pozwalały Popławskiemu dostrzegać to, czego nie widzieli inni⁹⁴:

Единственный из русских монпарнасцев, он следил за французской литературой и знал то, что в ней было наиболее интересным. Уже в начале тридцатых годов он утверждал, что «один Арто стоит сюрреалистов». А кто тогда замечал Арто, даже среди французов? Но он знал цену и сюрреалистам в ту пору, когда столпы «ноты» объявили их «мистификаторами» и чуть ли не жуликами⁹⁵.

Nie mogąc z nikim podzielić się swoim doświadczeniem i wyobrażeniami, rosyjski poeta, niczym bohater liryczny *Золота в лазури* Biełego, cierpiął od nadmiaru, czuł się wybrańcem zamurowanym za życia⁹⁶. Jego poetyckie⁹⁷ i prozatorskie⁹⁸ eksperymenty wzbudzały niepokój, momentami nawet oburzenie i ostre

⁹² Б.Ю. Поплавский, *Метафизический граммафон*, ..., с. 15.

⁹³ Hélène Menegaldo pisze, że Popławski znany był w swoim środowisku z daru jasnowidzenia (Е. Менегальдо, *Монпарнаса русского Орфей*, ..., с. 39). W związku z tym, podkreśla Jurij Terapiano, byli tacy, którzy traktowali go jak przewodnika duchowego, nazywali „nauczycielem życia” i szukali u niego różnorakich wskazówek. Zob. Ю. Терапиано, *Борис Поплавский*, ..., с. 135.

⁹⁴ Por.: słowa Jurija Felzena (przypis 32 w niniejszym tekście).

⁹⁵ Э. Райс, *О Борисе Поплавском*, ..., Электронный ресурс.

⁹⁶ Por.: Б. Поплавский, *Домой с небес*, ..., с. 429.

⁹⁷ Popławski pod wpływem surrealizmu stosował np. technikę pisma automatycznego, przypisywał dużą rolę marzeniom sennym. Пija Kukulin powiada, że „(...) он открыл – или, точнее сказать, все время открывал – новые возможности высказывания в прозе и поэзии. Искал в слове, в стихотворстве свободу – в слове отчаянном, горьком и вместе с тем ироническом”. И. Кукулин, *Борис Поплавский. Покушение с негодными средствами: неизвестные стихотворения. Письма к И.М. Зданевичу*, „Знамя” 1998, №5. Электронный ресурс: <http://magazines.russ.ru/znamia/1998/5/rec2-pr.html> (18.07.2014). Z kolei „odkrywca” Popławskiego-poety pisze: „Поэтическое видение Поплавского расширило сферу современной русской поэзии за счет таких чужих и даже опасных областей, как андеграундная драг-культура 1920-х, индийский и католический мистицизм, визуальное искусство эры французского сюрреализма и неоромантизма”. С. Карлинский, *Чужестранная комета*. Электронный ресурс. Jurij Terapiano dodaje, że poezja Popławskiego jest nierówna, pełna wzlotów i upadków, odnosi się wrażenie, iż „nic nie jest w niej na miejscu”, a mimo to zachwyca swoją muzykalnością, hiperbolami, niecodziennymi porównaniami. Por. Ю. Терапиано, *Борис Поплавский*, ..., с. 136.

⁹⁸ Polska badaczka – Monika Rzczycka nazywa dylogię pisarza dziełem bardzo nowoczesnym, odwołującym się do najnowszych osiągnięć prozy początku dwudziestego stulecia – do rodzimej tradycji modernistycznej i najświeższych zachodnich lektur. Por. M. Rzczycka, *Wtajemniczenie. Ezoteryczna proza rosyjska końca IX–początku XX wieku*, Gdańsk 2010, s. 422.

reakcje ze strony współbraci po piórze⁹⁹, a także przyczyniły się do wydawniczego niebytu utworów¹⁰⁰ pierwszego i ostatniego rosyjskiego surrealisty¹⁰¹. Odosobnieniu i osamotnieniu w twórczych poszukiwaniach poecie, pozbawionemu szansy artystycznego zaistnienia i ograniczonemu względami materialnymi nie pozostawało zatem nic innego jak tylko odciąć się od wpływów zewnętrznych i zamknąć w swoim świecie duchowym. N. Nikołajenko pisze: „Непреодолимая бесконечная униженность заставляла замыкаться и вязнуть в «драблэй паутине» самоанализа”¹⁰². Z czasem nadwrażliwa natura i wizje mrocznego umysłu sprawiły, że Popławski coraz bardziej oddalił się od ludzi i silniej pograżył się w sobie¹⁰³. Podobnie jak jego alter ego z powieści *Домой с небес* – Oleg, ostatecznie wkroczył na tragiczną drogę „отшельничества, избранничества, одиночества”¹⁰⁴.

Straszliwie wyobcowanemu poecie, nierozumianemu przez ludzi i opuszczonemu przez zazdrosnego Boga¹⁰⁵, nie udało się odnaleźć właściwego mu miejsca – „ziemia go nie przyjęła”¹⁰⁶ i dlatego w usta swojego bohatera wkłada następującą kwestię – „ни неба, ни земли, а великая нищета, полная тишина абсолютной ночи...”¹⁰⁷. Życiowa i twórcza droga Popławskiego naznaczona była cierpieniem, głodem, samotnością i odrzuceniem, ale, jak zapewnia sam autor *Аполлона Безобразова*, takie jest właśnie przeznaczenie wybrańców:

С разных сторон неба две звезды горят над твоей одиночной камерой: звезда самоубийства и звезда подвижничества, – и это твоя дорога, дорога сильней-

⁹⁹ Zachowało się np. świadectwo, wedle którego Mierieżkowskij, ceniący talent Popławskiego, miał powiedzieć, że nie może sobie darować, iż oddał do druku fragment swojej nowej książki (*Иисус Неизвестный*), która pojawiła się „в соседстве с грязными кошунствами декадентского романа Поплаского” А. Богословский, *О литературном наследии Бориса Поплавского и о судьбе его архива*, [в:] Б. Поплавский, *Неизданное...*, с. 57.

¹⁰⁰ Por.: „Годы проходили, а Поплавский все продолжал ходить с рукописью романа *Аполлон Безобразов*, который, мол, обещали напечатать там-то и там-то, непременно, в ближайшее время, и так далее без конца, Берлинские и парижские издательства выбрасывали каждый день на рынок порнографию и халтуру, повторяли зады, весь махровый букет зарубежного писательств, но для Поплавского не находилось издателя”. И. Зданевич, *Борис Поплавский, ...*, с. 168–169.

¹⁰¹ Zob.: Ю. Терапиано, *Борис Поплавский, ...*, с. 136.

¹⁰² Н.В. Николаенко, *К истории эмиграции из Крыма...*, Электронный ресурс.

¹⁰³ Е. Rais wspomina, iż w ostatnich dniach życia Popławski niemal zupełnie przestał utrzymywać kontakty towarzyskie, był milczący i jakby nieobecny, zarzucił również boks i swoje ulubione malarstwo. Zob. Э. Райс, *О Борисе Поплавском, ...*, Электронный ресурс.

¹⁰⁴ Б. Поплавский, *Домой с небес, ...*, с. 419.

¹⁰⁵ Popławski ustami swojego bohatera Olega wypowiada kwestię, że Bóg boi się go i zazdrości mu, czując respekt przed jego męstwem i odwagą. Por. Б. Поплавский, *Домой с небес, ...*, с. 419.

¹⁰⁶ Por.: *ibidem*, с. 429.

¹⁰⁷ *Ibidem*, с. 430.

ших, храбрейших мужей – Эпиктета, Рамона Люля¹⁰⁸, Мартинеца де Паскали¹⁰⁹, всех этих ослепительных девственников неподкупности [...] ¹¹⁰.

Jednocześnie poeta nie miał żadnych wątpliwości co do tego, że czas jego świetności kiedyś nastanie i w ślad za bohaterem swojej powieści powtarzał:

Время твое настанет только тогда, когда до основания разрушенный мир все-таки придется строить заново, ибо духом человек интересуется нехотя и с горя, и только отчаянием можно его обернуть к Божеству и к его медиумам, или все отложится до будущей жизни¹¹¹.

SUMMARY

“О одиночество, ты всегда со мною...”

– Curse of Solitude as Stigma of Fate and Works by Boris Poplavsky

The article is aimed at analyzing the phenomenon of solitude as a factor that determined the fate and works of Boris Poplavsky – a talented and tragic poet of “the first wave of Russian emigration”. In the course of analysis it was established that the source of loneliness for the author of *Флаги* was his unhappy childhood and lack of spiritual bonds with his closest surroundings. It also resulted from the poet’s enforced emigration (solitude as exile), as well as rejection from the older generation of emigrants – those who decided about publishing matters. The last type of loneliness in this article discussed – isolation and alienation – is connected with the artistic activity of B. Poplavsky.

¹⁰⁸ W komentarzach do powieści *Домой с небес* widnieje następujące objaśnienie: „Рамон Люль (1235–1315) – в молодости был трубадуром, затем посвятил себя философии и теологии. Люль создал учение на стыке трех культур – христианской, мусульманской и еврейской. Он много путешествовал и написал более трехсот книг на разные темы, от романа до мистических и научных сочинений. Считается создателем каталонского языка”. *Комментарии. Домой с небес*, [в:] Б. Поплавский, *Собрание сочинений в трех томах. Проза*, т. 2, ..., с. 461.

¹⁰⁹ „Мартинец де Паскали (1710–1774) – теософ, знаменитый в свое время чудотворец, основатель ордена для посвященных. Его сложная доктрина возникла под влиянием гностицизма. После его смерти орден слился с масонством”. *Комментарии. Домой с небес*, ..., с. 461.

¹¹⁰ Б. Поплавский, *Домой с небес*, ..., с. 429.

¹¹¹ *Ibidem*, s. 428.